

Legal regulation on dendrological parks in Ukraine

Нормативно-правове регулювання діяльності дендрологічних парків в Україні

Tetiana Rodik,

Postgraduate student of Constitutional,
Administrative and Commercial Law Department
Academy of Labor, Social relations and Tourism
Federation of Trade Unions of Ukraine

Keywords : regulatory support, dendrological parks, nature reserve fund, ecological network, legal regulation.

Ключові слова : нормативно-правове забезпечення, дендрологічні парки, природно-заповідний фонд, екологічна мережа, правове регулювання.

Постановка проблеми. Питання визначення змісту та особливостей нормативно-правового забезпечення діяльності дендрологічних парків в нашій державі тісно пов'язано із питаннями нормативно-правового забезпечення діяльності територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також нормативно-правового забезпечення охорони природи загалом.

Саме від ефективної нормативно-правової регламентації залежить діяльність дендрологічного парку як елемента навколишнього природного середовища, як складової природно-заповідного фонду України та як науково-дослідної установи.

Метою даного дослідження є аналіз сучасного стану та перспективи розвитку нормативно-правової бази щодо регулювання діяльності дендрологічних парків в Україні.

Аналіз останніх досліджень. Питанням нормативно-правового регулювання діяльності територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також правовим аспектам охорони природи загалом присвятили свої праці багато учених, а саме: А. Богословська, О. Статівка, Р. Гольонко, Т. Безсмертнюк, М. Мельнійчук, С. Тур, М. Ващишин, Н. Шпарик, С. Шутяк, О. Василюк та інші. Разом із тим цілеспрямованого дослідження щодо нормативно-правового забезпечення функціонування дендрологічних парків в Україні немає.

Вивчаючи наукові, літературні та правові джерела, у контексті дослідження нормативно-правового регулювання діяльності дендрологічних парків, розкриття суті дендрологічних парків здійснюється з ототожненням їх з такими поняттями як «штучно створені об'єкти природно-заповідного фонду України», «парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва», «природоохоронні, рекреаційні, культурно-освітні, науково-дослідні установи», «пам'ятки природи», «визначні місця», «об'єкти культурної спадщини». А з огляду на це нормативно-правове забезпечення діяльності дендрологічних парків в нашій державі визначена багатьма нормативними актами: нормами міжнародного законодавства, Конституцією України, Законами України, нормативно-правовими актами Верховної Ради України, Президента України, органів виконавчої влади України, керівників державних підприємств, об'єднань, установ і організацій, місцевих рад, їх виконавчих органів, місцевих державних адміністрацій. Нормативно-правове забезпечення діяльності дендропарків має комплексний характер, оскільки в ньому задіяні різні галузі права: міжнародне право, конституційне право, адміністративне право, цивільне право, земельне право, екологічне право, трудове право, економічне право тощо.

Досить визначальними для функціонування дендрологічних парків в Україні є встановлені тенденції у сучасній світовій екологічній політиці. Так, нині одним з її стратегічних пріоритетів є охорона біорізноманіття, що

затверджено Конвенцією про охорону біологічного різноманіття (1992р.), Європейською ландшафтною конвенцією (2000р.), Всеєвропейською стратегією збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (1995 р.). Міжнародним документом, що закладає базові принципи комплексного підходу до збереження історичного ландшафту, збереження його сутності і культурного призначення, визначає статус історичного саду як пам'ятки, є Міжнародна хартія з охорони історичних садів (1981р.) так звана Флорентійська хартія.

Нормами Конституції України перш за все регламентується державна охорона та використання природних об'єктів, які прямо чи опосередковано встановлюють: а) принципи, вихідні положення; б) конкретні правила поведінки у сфері охорони навколишнього природного середовища та природокористування.

Дендрологічні парки в нашій державі, відповідно до ст. 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991року, охороняються як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Даним законодавчим актом, а саме ст.60 також визначено органи і громадські організації, які забезпечують охорону дендропарків і регулюють їх використання на території України¹.

Правові засади державної охорони та діяльності дендропарків закладені та реалізується у державних цільових програмах. Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020року» від 21 грудня 2010 року закладено фундаментальні засади державного регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, що є одним із актуальних напрямів під час проведення

---

¹ Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991року № 1264-ХІІ (з наст. змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#n290>

вітчизняних реформ на шляху до сучасної системної екологічної політики, що реалізується у країнах – членах Європейського Союзу. Спираючись на висновки щодо досягнення цілей і завдань діючої стратегії, включаючи фінансову спроможність, було запропоновано продовжити термін дії стратегії до 2030 року. Верховною Радою затверджено оновлену Стратегію екологічної політики України на період до 2030 року, про що 28.02.2019 року було прийнято Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року».

Правові базові засади функціонування дендрологічних парків закладені також в Загальнодержавній програмі формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки, на забезпечення виконання якої 24 червня 2004 році був прийнятий Закон України «Про екологічну мережу України». Законом України «Про екологічну мережу України» дендрологічні парки як категорію природно-заповідного фонду включено до складових структурних елементів екомережі та підлягають особливій охороні. Дана Програма була розроблена в контексті вимог щодо подальшого опрацювання, вдосконалення та розвитку екологічного законодавства України, а також відповідно до рекомендацій Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (1995р.) щодо питання формування Всеєвропейської екологічної мережі як єдиної просторової системи територій країн Європи з природним або частково зміненим станом ландшафту. Території та об'єкти ПЗФ Програма називає основними природними елементами екологічної мережі².

Суттєве значення для поліпшення умов збереження та забезпечення подальшого наукового обґрунтованого розвитку дендрологічних парків має Програма перспективного розвитку заповідної справи в Україні «Заповідники» та Концепція загальнодержавної програми розвитку заповідної справи на

---

² Ковтун О. М. Правові аспекти охорони територій та об'єктів природнозаповідного фонду України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. / Олена Миколаївна Ковтун. – Київ, 2008. 233 с.

період до 2020 року яка була схвалена 08 лютого 2006 року розпорядженням Кабінету Міністрів України. Одними із завдань та мети даної Концепції є удосконалення нормативно-правової бази з питань заповідної справи з урахуванням відповідних міжнародних зобов'язань України та створення умов для включення природно-заповідного фонду України до Світової і Пан'європейської екологічних мереж.

До стратегічних документів державної екологічної політики спеціального характеру що визначають базові засади функціонування дендропарків, слід віднести також Концепцію Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття, що була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.09.2004 р. (баченням держави було об'єднання Загальнодержавної програми формування національної екомережі України на 2000–2015 рр. та Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття). У правовій площині до основних завдань Програми віднесено: здійснення систематизації нормативно-правових документів і гармонізації їх з міжнародно-правовими актами, узгодження діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій щодо збереження біорізноманіття.

Законом України «Про природно-заповідний фонд України» визначено правові основи щодо організації, діяльності, охорони, використання і відтворення дендрологічних парків та управління ними. Деякі вітчизняні науковці Закон України «Про природно-заповідний фонд України» характеризують як один з найбільш детально регламентованих актів відповідного спрямування з точки зору формальної визначеності, правового режиму окремих категорій територій та об'єктів, що охороняються, закладених наукових засад «консервативної» охорони (тобто охорони шляхом збереження)³.

---

³ Гродзинський М.Д. Заповідна справа в Україні : навч. посібник / М. Д. Гродзинський, М. П. Стеценко. – К. : Географіка, 2003. – 306 с.

Саме даним законодавчим актом закладено основи правового регулювання діяльності дендрологічних парків визначивши, в першу чергу, особливості нормативно-правового забезпечення правового режиму. Зокрема, при класифікації територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, дендрологічні парки віднесено до штучно створених об'єктів як загальнодержавного так і місцевого значення та можуть перебувати як у власності Українського народу, так і в інших формах власності, передбачених законодавством України, а дендрологічні парки, що створені до прийняття цього Закону, не підлягають приватизації (ст.ст.3,4). Ст. 5 ЗУ «Про природно-заповідний фонд України» визначено правові засади функціонування дендрологічних парків загальнодержавного значення, як юридичних осіб та відмічено, що дендрологічні парки місцевого значення відповідно до законодавства України можуть бути визнані юридичними особами⁴.

Зазначимо, що дендрологічні парки як об'єкти, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, а також історико-культурну цінність, відповідно до ст. 6 даного законодавчого акту підлягають комплексній охороні, проте, вказане законодавче положення не розкриває змісту охорони, відсилаючи, у нашому випадку, до відповідних Положень про дендрологічні парки, на основі яких, власне, і визначатимуться основи організації, специфіка та характер заходів з охорони досліджуваних об'єктів. Вагоме значення в питаннях діяльності дендропарків відведено встановленню заповідного режиму даних об'єктів, що передбачено ст. 8 зазначеного вище закону⁵.

Також питання діяльності дендрологічних парків як складової природно-заповідного фонду у загальному вигляді врегульовані в Розділі IX вказаного Закону, який містить положення про склад та повноваження служби охорони

---

⁴ Закон України «Про природно-заповідний фонд України » від 16 червня 1992року №2456 – XII (з наст. змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.

⁵ Закон України «Про природно-заповідний фонд України » від 16 червня 1992року №2456 – XII (з наст. змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.

територій та об'єктів природно-заповідного фонду, здійснення державного та громадського та державного контролю за додержанням режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду⁶.

Дендрологічні парки – поліфункціональна категорія природно-заповідного фонду України, яка поєднує із заповідним режимом рекреаційне та культурне призначення. Задля прискорення розвитку рекреаційної діяльності установ ПЗФ, покращення фінансового стану і раціонального використання у 2000 році прийнята Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних послуг, що можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду». Зважаючи на активне зростання використання територій та об'єктів ПЗФ в оздоровчих та інших рекреаційних цілях, у тому числі для цілей туризму, постало питання правового регулювання цих відносин, що знайшло своє відображення у Положенні про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, затвердженому Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 22.06.2009 року. На законодавчому рівні це врегульовано ст. ст. 33, 34 Закону України «Про природно заповідний фонд України»⁷.

За правопорушення, вчиненні щодо дендрологічних парків, як об'єкта природно-заповідного фонду, ст.64 ЗУ «Про ПЗФ України» встановлено юридичну відповідальність. Вказана стаття має подвійне значення: визначає види юридичної відповідальності, до яких можуть притягатися особи, винні у порушенні законодавства про ПЗФ, а також дає орієнтовний перелік діянь, за які вона наступає. В даному контексті необхідно відмітити і те, що п.7. ч1 ст.8 ЗУ «Про ПЗФ України» передбачено, що збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду забезпечується шляхом встановлення підвищеної

---

⁶ Закон України «Про природно-заповідний фонд України » від 16 червня 1992року №2456 – XII (з наст. змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [tps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12).

⁷ Закон України «Про природно-заповідний фонд України » від 16 червня 1992року №2456 – XII (з наст. змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [tps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12).

відповідальності за порушення режиму їх охорони та використання, а також за знищення і пошкодження заповідних природних комплексів та об'єктів⁸.

Старовинні дендрологічні парки, зокрема такі як Софіївка, Тростянець, Олександрія, Веселі Боковеньки і т.п. наділені статусом парку - пам'ятки садово-паркового мистецтва, пам'ятки природи, які володіють колекціями старовікових дерев та природних насаджень і є унікальними по своїй суті. Унікальність їх в історичній, культурній, природній спадщині. Нормативні основи щодо діяльності та охорони таких дендрологічних парків здійснюється відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини».

Діяльність дендрологічних парків як науково-дослідних установ визначається Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015р. Даним законодавчим актом визначаються основні завдання дендрологічних парків у сфері їх наукової, науково-технічної або науково-організаційної діяльності а також засади створення, реорганізації і ліквідації дендропарків, як державних наукових установ, що здійснюються в визначеному Кабінетом Міністрів України порядку.

Базовим нормативно-правовим документом, згідно з яким відбувається функціонування дендропарку, є Положення про дендрологічний парк. Основне призначення положення – розкривати завдання, науковий профіль, особливості природоохоронного режиму та характеру функціонування конкретної території або об'єкту ПЗФ.

Природно-заповідний фонд України складається із природних об'єктів (земля, надра, води, ліси), котрі уже входять до відповідних природоресурсових фондів (земельного, водного, лісового, фонду надр). Розкриваючи комплексність нормативно-правового забезпечення функціонування дендрологічних парків, як важливої категорії природно-заповідного фонду в

---

⁸ Закон України «Про природно-заповідний фонд України » від 16 червня 1992року №2456 – XII (з наст. змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.

нашій державі, необхідно відмітити про важливість застосування у цьому регулюванні так званого галузевого законодавства, зокрема Закону України «Про охорону земель» від 22 травня 2003 року, Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 року, Водного кодексу України від 06 червня 1995 року, Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року, Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року, Кримінального кодексу України від 05 квітня 2001 року, Закону України «Про Червону книгу України» від 07 лютого 2002 року. Поряд з нормами матеріального права в правовому регулюванні охорони дендропарків певне місце відводиться процесуальним нормам, якими регулюється розгляд справ у сфері, що аналізується, встановлюються особливості притягнення до відповідальності за порушення законодавства про охорону об'єктів особливої державної охорони, який є предметом нашого дослідження.

З огляду на вищезазначене охарактеризувати нормативно-правове забезпечення функціонування дендрологічних парків в Україні можна як складну різновекторну систему норм, що потребує сьогодні доопрацювання та постійного удосконалення. Складність та різноспрямованість системи норм породжує подвійність правового регулювання чи то, навіть, колізії. Це в свою чергу впливає на ефективність нормативно-правового регулювання діяльності парків. Діючи Земельним кодексом України порядок використання окремо визначеної категорії земель повинен визначатись в окремих законах. Проте в цьому випадку не можна не погодитись із Б. В. Даниленко, який в своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що це правильно, оскільки визначення правового режиму всіх земель безпосередньо у Земельному кодексі України спричинить невиправдане розширення його обсягу⁹.

Отже, основні вимоги щодо порядку використання земель дендрологічних парків повинні бути викладені в основних базових законах,

---

⁹ Даниленко Б. В. Еколого-правове забезпечення сталого сільськогосподарського землекористування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. / Богдан Вікторович Даниленко. – Харків, 2012. 209 с.

зокрема у Законі України «Про природно-заповідний фонд України», ЗУ «Про екологічну мережу України», ЗУ «Про охорону культурної спадщини», ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність». При цьому виникає пряма необхідність застосування норм земельного, водного, законодавства про охорону навколишнього природного середовища, і т.д. тому ми можемо охарактеризувати таке регулювання як складне міжгалузеве, яке включає норми усіх згаданих галузей законодавства (земельного, природоресурсного, природоохоронного), що у свою чергу може і повинно забезпечувати екосистемний підхід при їх правозастосуванні.

Про суперечливість норм в руслі нашого дослідження свідчить зроблений науковцями порівняльний аналіз Земельного кодексу України і Закону України «Про природно-заповідний фонд України», який доводить те, що норми, закріплені в них, провокують до порушення законодавства. Хоча стаття 3 Земельного кодексу України проголошує, що «земельні відносини регулюються Конституцією України, цим Кодексом, а також прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами»¹⁰. Тобто у цьому випадку Земельний кодекс стоїть вище Закону «Про природно-заповідний фонд України». Але Закон «Про природно-заповідний фонд України» є законом прямої дії щодо регулювання земельних відносин у галузі природоохоронної справи і повинен стояти вище Земельного кодексу¹¹.

Суперечливість норм, якими регулюється діяльність дендропарків пов'язана як із тим, як зазначалось раніше, що дендрологічний парк – поліфункціональна категорія природно-заповідного фонду, що поєднує в собі заповідний режим, наукову діяльність та рекреаційне та культурне призначення. Колізії в нормативно-правовому регулюванні пов'язані також з

---

¹⁰ Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III (з наст. змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768_14

¹¹ Управління природно-заповідними територіями: монографія / Гаркуша О.М., Горлачук В.В., Песчанська І.М., В'юн В.Г. / За ред. В.В. Горлачука В.В. – Миколаїв: Іліон, 2010. – 188 с.

тим, що існує так звана відомча розпорошеність органів (міністерства, служби, наукові установи, навчальні заклади, заклади охорони здоров'я, тощо) в підпорядкуванні яких перебувають дендрологічні парки.

Отже, діюча нормативно-правова база, на жаль, не може забезпечити ефективне застосування заходів різного характеру з метою досягнення завдань, які стоять перед дендрологічними парками та потребує доопрацювання та удосконалення. Сьогодні вирішення цього питання можливе лише при подальшому розвитку наукових досліджень цій сфері, узагальненням існуючої практики застосування чинних норм та пошуку механізмів їх несуперечливого та ефективного застосування, розробкою наукових основ кодифікації природоохоронного законодавства, дослідження правових основ міжнародного співробітництва в даному спрямуванні.

Анотація

В статті досліджено нормативне забезпечення діяльності дендрологічних парків в Україні. Проведено аналіз норм природоохоронного, природно-заповідного та галузевого законодавства щодо регулювання діяльності дендрологічних парків в Україні. Встановлено, що діюче законодавство в даній царині є суперечливим і потребує подальшого доопрацювання та вдосконалення.

Summary

The paper focuses on legal regulation governing dendrological parks in Ukraine. We have analyzed the legal norms in the field of environmental protection, nature reserve fund, and sectoral legislation, which provide regulations on dendrological parks in Ukraine. We have established that acting legislation in the subject matter is quite controversial, and is in need of further corrections and improvements.

Використана література:

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-ХІІ (з наст. змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#n290>
2. Ковтун О. М. Правові аспекти охорони територій та об'єктів природнозаповідного фонду України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. / Олена Миколаївна Ковтун. – Київ, 2008. 233 с.
3. Гродзинський М.Д. Заповідна справа в Україні : навч. посібник / М. Д. Гродзинський, М. П. Стеценко. – К. : Географіка, 2003. – 306 с.
4. Закон України «Про природно-заповідний фонд України » від 16 червня 1992 року №2456 – ХІІ (з наст. змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [tps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12).
5. Даниленко Б. В. Еколого-правове забезпечення сталого сільськогосподарського землекористування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. / Богдан Вікторович Даниленко. – Харків, 2012. 209 с.
6. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-ІІІ (з наст. змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
7. Управління природно-заповідними територіями: монографія / Гаркуша О.М., Горлачук В.В., Песчанська І.М., В'юн В.Г. / За ред. В.В. Горлачука В.В. – Миколаїв: Іліон, 2010. – 188 с.